

ZPŮSOBY OSLOVOVÁNÍ V ČESKU A MAĎARSKU

Jitka Dršatová – Marta Dršatová

(Katedra českého jazyka na Pedagogické fakultě Univerzity Hradec Králové
Rokytanského 62, 500 03 Hradec Králové, ČR
Szegedi Tudományegyetem, BTK, Szlav Filológiai Tanszék
H–6722 Szeged, Egyetem u. 2.)

Motto:

Přesto přese všechno je tu hodně, co by se dalo závidět... jak si vykají a jak si říkají pane, pane Menzele, pane Hrabale. U nás je to nepředstavitelné. Když už na to občas jednou přijde, zní to tak stylizovaně, tak osobně, že se z toho nedá nic obecnějšího vyvodit. Čeští občané – tam to je vidět... (P. Esterházy 2003: 12)

1. Úvod

V posledních letech se na poli srovnávací lingvistiky objevily studie porovnávací jazykový materiál středoevropského teritoria. Patří sem například práce brněnských a vídeňských slavistů zabývajících se areálovým studiem bývalé habsburské monarchie (Pospíšil–Moser 2004) a také výzkumný projekt královéhradeckých češtinářů (J. Dršatová – A. Louženská, *Výuka komunikační strategie – oslovení*. Grant FRVŠ MŠMT ČR 2000–606, viz Dršatová 1999, Dršatová–Louženská–Zdráhalová 2001) zaměřený na zkoumání oslovení v češtině, polštině a němčině. Jako dodatek k tomuto druhému projektu bychom rádi připojili několik poznámek o oslovení v jazyce maďarském.

Oslovení je jazykový prostředek, který vyjadřuje různé vztahy nejen mezi konkrétními komunikanty, ale odráží situaci v celém národním společenství, neboť ve způsobech oslovování se projevují aktuální i historické společenské vztahy. Slouží k navázání kontaktu (podobně jako pozdravy). Tato funkce není jediná. Mluvčí volí oslovení s jistým pragmatickým záměrem a očekává adekvátní reakci adresáta. Způsobem oslovení mluvčí vyjadřuje míru distance, moci, respektu nebo naopak vstřícnost k oslovovanému, vztah soudržnosti. Způsobem oslovování se realizuje společenská etiketa a jazyková zdvořilost. Oslovení tedy obsahuje bohatě strukturované konotace prozrazující vzájemný vztah komunikantů (generační, sociální, osobní) a je výrazným sociolingvistickým prvkem. Výběr oslovení tak determinují vedle sémantických a formálních také mnohé pragmatické faktory.

2. Oslovení z hlediska jazykových možností

2.1 Gramatické prostředky

V obou jazycích existuje pro oslovení možnost užití **zájmena** pro 2. os. sg. *ty, te* a shodně se toto zájmeno užívá při vytýkání, tj. zdůrazňování nebo vyčleňování (*Hej, ty tam! – Hé, te!*). Může také vyjadřovat negativní postoj mluvčího k oslovované osobě, nejčastěji doplňuje nadávku (*ty vole – te tökfejű*).

Při neutrálním vyjádření zdvořilosti se oba jazyky použití zájmen vyhýbají.

Zdvořilost a společenská distance k oslovovanému se v češtině vyjadřuje tvarem 2. os. pl. osobního zájmena (*Vy*) – vykáním.

V maďarštině existují dvě možnosti použití zájmen ve významu českého vykání, v každém případě ve spojení se slovesem ve tvaru 3. os. sg: osobní zájmeno *ön* je velmi formální a může se použít v oficiálních situacích. Zájmenné oslovení *maga* se užívá v asymetrickém vztahu a užívá se v méně oficiálním prostředí.

Pojem *vykání* (maď. *magázás*) budeme nadále užívat pro maďarštinu i češtinu jako společný pojem pro vyjádření zdvořilosti a společenské distance.

Nejstarším osobním deiktikem je v obou jazycích **slovesný tvar** pro 2. osobu singuláru, který je používán při tykání.

Zdvořilost se vyjadřuje v češtině tvarem 2. osoby plurálu, v maďarštině tvarem slovesa ve 3. osobě singuláru.

Z dalších prostředků maďarštiny je zajímavý tvar 3. os. sg. slovesa *tetszik*, které má v tomto významu neúplné paradigma (*ráčíte*, v češtině již nepoužívané) – mohou je užit muži a děti k vyjádření uctivé zdvořilosti k ženám nebo starším osobám.

Čeština si uchovala specifický **tvar substantiva** pro oslovení – vokativ. Zřetelná je tendence pro užití nominativu, ten však lze použít jen u některých pojmenování a ve specifických situacích, užití nominativu při oslovení je zatím nespisovné.

Maďarština používá pro oslovení nominativ. Má ovšem také prostředky, které signalizují rozdíl mezi nominativním a vokativním použitím slova: příkladem je dětské oslovení rodiče *anyu/ci, apu/ci* (*mami, tati*) a také použití posesivní přípony *-ám/-ém* při důvěrném oslovení v rodině (*Mártikám, Tibikém – milá Martičko, milý Tibi*). Zvláštním případem je použití tohoto prostředku ve veřejné, nesusobné sféře: například tvar *uram* (*pane*) odvozený od *úr* (*pán*) je používán v ironickém významu: *Milý pane, tohle příště nedělejte*.

2.2 Lexikální prostředky

Na oslovovaného se mluvčí může obracet různými substantivními lexémy.

Oslovování **křestním jménem** (*Marto – Márta*; hypokoristikem *Marti, Márti*,¹ deminutivem *Martičko – Mártikám*), ať spojené s tykáním nebo vykáním, je vyhrazeno jen pro vyjádření přátelských vztahů nebo vyjádření věkové distance směrem dolů. Je běžné také v kolektivech, kde je nutná úzká spolupráce. Vztahy společenské symetrie a asymetrie jsou pak rozlišeny tykáním nebo vykáním.

V Česku je použití pouhého **příjmení** bez průvodního apelativa (*Dvořáková*) provázeno silným negativním expresivním nábojem. V Maďarsku je takové oslovení (*Szabó*) bez konotací možné jen namísto přezdívky.

Češi používají hojně a většinou závazně při oslovení různá **apelativa** (obecné, nejběžnější oslovení *pane, paní*, ale také *mladá paní, slečno, kolegyně, člověče, příteli* aj.).

Maďarština apelativa má, mluvčí jich však tak běžně a s takovou četností neužívají. Slovo *úr, uram (pane)* lze běžně pro oslovení použít, vyskytuje se v korespondenci, v mluvené řeči spíše při formalizovaných příležitostech. Podobně je tomu s užitím titulu (specifického apelativa zpravidla před *propriem*, ale i místo *propria*), kterým se vyjadřuje úcta a zdvořilost.

3. Oslovení z hlediska situace

V pojetí pragmatické lingvistiky můžeme u oslovení uvažovat o sociální deixi, tzn. že z formy oslovení můžeme usuzovat na proměnu partnerské úcty v rámci komunikační časoprostorové strategie.

Vycházíme z třídění J. Mistríka (1984), který rozdělil oslovení do tří základních kategorií na oficiální, polooficiální a neoficiální. Dále jsme přihlížely k prostředí a citové příznakovosti oslovení.

3.1. Oficiální oslovení

Má ráz protokolární – oslovení bývají buď předepsaná, nebo konvenční. Předpokládá se zdvořilost a distanční, neosobní vztah mezi mluvčím a posluchačem, ať už se znají nebo ne. Komunikačním záměrem je neutrální vyjádření úcty, respektu. Předpokládají se formální vztahy, sociální odstup a společenská symetrie. V českém prostředí mluvčí v takové situaci vždy vyká a použije dvou až tříčlenné oslovení ve vokativu (*paní ministryně Svobodová, paní poslankyně, pane Sobotko*). Titulování je nezbytné. Pokud u oslovovaného nelze užít profesní titul, obecně

¹ Na tomto místě je zajímavé srovnání se slovenštinou, ve které jsou jinak způsoby oslovování velmi podobné s češtinou. Vokativ je ve slovenštině chápán jako reliktní tvar a zbytky vokativních tvarů se soustředily do familiární mluvy (*ocko*). Ve slovenštině se používá ustrnulý tvar domácích podob jmen (*Feri, Peti, oci, Marti, Jani*). Podle Slančové a Sokolové (1998) se absence gramatických vokativů kompenzuje těmito hypokoristickými formami. Koncovku – i považují za vokativní exponent.

oslovení (*pane Nováku*) bývá pravidelně doplňováno různými zdvořilostními adjektivy (*vážený pane Nováku, vážený pane, ale také vážená paní doktorko* apod.).

V maďarštině se při oficiálních osloveních používá pro vyjádření zdvořilosti zájmeno *ön* a tvar slovesa pro 3. os. sg., oslovení (titulování, použití apelativa, zdvořilostních adjektiv) je tu shodné s jazykovou praxí češtiny. Problém nastává při oslovení ženy. V maďarštině totiž není slovo odpovídající českému apelativu *paní*.

Způsob oslovení se však liší podle prostředí a situace:

Na veřejném setkání mluvíci použije vždy vykání a trojčlenné oslovení s profesním titulem (*pane doktore Dvořáku*) nebo dvoučlenné obecné oslovení (*pane poslanče*). Maďarština v těchto případech používá častěji zdvořilostních adjektiv v kombinaci s titulem (*tisztelt miniszterelnök úr – vážený pane premiére*), kombinace apelativa s *propriem* (*Szabó úr – pane Szabó*) se téměř neužívá, u žen takové oslovení vůbec neexistuje. Použije se buď oslovení titulem nebo je spíše snaha se přímému oslovení vyhnout.

Při jednání na úřadech je v češtině povinné vykání a dvoučlenné oslovení ve variantách *pan/paní* a příjmení nebo *pan/paní* a profesní oslovení (*paní Svobodová, paní doktorko, paní vedoucí*). Totéž platí pro oslovování při oficiálních vztazích na pracovišti (*paní sekretářko, paní Bubeníčková*).

Při jednání na úřadech a v podobných situacích Maďaři používají 3. osoby singuláru slovesa (ekvivalentu českého vykání) a u žen se vyhýbají přímému oslovení.

Ve vojenském prostředí (*svobodníku, poručíku, kapitáne, majore* atp.) je povinné titulování v obou jazycích.

Záleží na vztazích společenské nadřazenosti a podřazenosti. Nadřazený podřazeného tituluje jen zřídka, zatímco směrem nahoru je titulování povinné. Používá se *pane* a hodnost *pane majore*. Stejně je tomu i v maďarštině.

3.2. Polooficiální oslovení

Mluvíci a posluchač se více či méně znají, při oslovování se předpokládá vyjádření zdvořilosti s určitou mírou distance, ale mohou mezi nimi existovat vztahy sympatie nebo antipatie a oslovení proto může nabýt expresivního charakteru.

V češtině se používá v takových situacích běžně vykání bez oslovení vlastním jménem. Místo toho se uvede apelativní výraz (*pane, paní, mladá paní, slečno, mladý pane* aj.). Tato substantiva nebo slovní spojení ztrácejí ve funkci oslovení svůj lexikální význam. Titul *pane, paní* ve vícečlenném oslovení (*paní Dvořáková*) je zcela formálním prvkem na úrovni členu (i když z hlediska etikety velmi důležitým). Použití vhodného titulování je otázkou společenské etikety.²

² Velmi problematické je např. běžně užívané oslovení *slečno* nebo oslovení již archaickým *panínko*. Neexistují závazná pravidla etikety při oslovování, jen pokusy o zobecnění subjektivních zkušeností, viz Soukupová (1998).

Na tuto možnost, kterou má čeština pro vyjádření zdvořilého odstupu při polooficiálním komunikačním styku, zřejmě naráží citát v úvodu studie, vybraný z eseje maďarského spisovatele Pétera Esterházyho věnované Jiřímu Menzelovi a úvahám o české povaze. Nutno dodat, že nejde o jev specifický jen pro češtinu, Esterházy sám ostatně hned upozorňuje, že ještě formálnější jsou v tomto ohledu Rakušané.

I v maďarštině výrazy *uram, asszonyom (pan, pani)* existují. Pokud však nejde o velmi formalizovanou příležitost (úřední dopis, mluvený projev v parlamentu) nedají se použít, neboť mají příliš oficiální ráz. Oslovení cizí ženy, neznámé-li její jméno či titul, je v maďarštině problematické. Je zvykem se apelativu vyhnout a zastoupit je pouhým zdvořilostním *prosím Vás, promiňte* atp.

Pro vyjádření odstupu se používá v polooficiálním styku zájmeno *maga* v kombinaci s tvarem slovesa 3. os. sg. Lze je použít jen pro vyjádření odstupu shora dolů – převaha je dána vyšším věkem, formální nadřazeností ženy nad mužem, učitele nad studentem. V posledním případě (učitel oslovující studenty) má užití zájmena vysloveně neutrální, až přátelský ráz.

Na tomto místě je třeba pojednat zvlášť o oslovení *strejdo, teto* – v maďarštině *bácsi, néni*. Ve vesnickém prostředí se v Česku (zvláště na Moravě) tato slova udržela jako obecné apelativum používané místo *pane/paní*, které zní na vesnici příznakově měšťsky. V tomto obecném apelativním významu slova (*strýčeku/teto*) definitivně mizí, společně s rozpadem venkovských komunit. Jejich význam se v češtině zúžil na oslovení příslušníka rodiny nebo případně na dětské oslovení dospělých, kteří jsou považováni za blízké (známí rodičů).

V Maďarsku je naopak, jak už jsme výše zmínili, příznakové oslovení *pane/paní*, a i ve městech se používá v řadě situací právě oslovení *strejdo/teto*. Děti a mladí lidé mohou staršího muže zdvořile oslovit *strejdo Bélo* ve spojení s vykáním (např. tak říkají trenérovi, děti na prvním stupni základní školy svému učiteli). Ostatně samotné slovo *néni/bácsi* je v řadě případů třeba překládat do češtiny jako *pán/paní*. (Například ve větě *V Praze jsem poprvé, ale dostal jsem od rodičů adresu na jednu paní* bude v maďarštině na místě *paní* právě *ona néni (teta)*.) Myslím, že právě případ totožného užití tohoto apelativa v maďarštině a na českém venkově poukazuje na mimojazykové faktory, na prvek venkova, který je přítomen v maďarském jazyce nejširších vrstev.

V Čechách je dáván důraz na titulování **profesním označením**, zvl. u akademických titulů (*pane docente, pane ministře, pane plukovníku, pane doktore, pane inženýre*). Používají se běžně i v neoficiálních komunikátech jako konvenční vyjádření vyšší míry zdvořilosti. S titulováním se běžně setkáváme v rozhovorech, kdy se partneři dialogu blíže neznají, je-li mluvčí v roli žadatele (*pane inženýre, potřebuji radu*), ale i v případech, kdy se partneři znají dobře, avšak vykají si. Užívání profesního titulu je vždy spojeno s vykáním. Nejmladší generace má tendenci

titulování ignorovat a oslovovat zásadně všeobecným oslovením (*pane, paní*) spojeným s přijmením adresáta a vykáním.

Akademické tituly (*doktore, inženýre, docente, profesore*) se v češtině v ženském rodě přechylují (*doktorko, inženýrko, docentko, profesorko*). Pro přechýlení má prostředky i maďarština, ale přechýlené formy se nepoužívají. V češtině je přechylování povinné, v maďarštině příznakové.

V Maďarsku na univerzitě v symetrickém vztahu převládá spíše tykání, jen zřídka si kolegové vykají. Starší profesor může říci *Milá kolegyně, pane kolego*, naznačuje tím však náklonnost a je to důvěrné oslovení.

V Maďarsku se obecně na titulech nelpí, zvykem je užití titulu u lékaře (*doktor úr*) a částečně i na vysokých školách – záleží ovšem na prostředí jednotlivých fakult.

Titulů se používá podle funkce (*poslanče, vedoucí, tajemníku, předsedo, řediteli*) u osob v důležitém postavení. Vždy je provázáno obecným *pane, paní: pane tajemníku, pane poslanče, pane prezidente, pane ministře*. V maďarštině se takového oslovení používá v oficiálním prostředí.

Ve školním prostředí na základním stupni se v Česku oslovuje zásadně *paní učitelko, pane učiteli*. Na střední škole se užívá *pane profesore*. V maďarských školách oslovují děti učitele nebo učitelku *teto učitelko, strejdo učiteli*, od druhého stupně pak *paní učitelko/pane učiteli*. U ostatních profesí se v Česku často, ale nikoliv důsledně, užívá k obecnému *pane/paní* označení povolání (*pane průvodčí, paní prodavačko, paní uklízečko, paní sekretářko*). V Maďarsku se takovýto způsob oslovení nepoužívá.

Negativní postoj lze v obou jazycích vyjádřit intonací, v maďarštině také slovíčkem *már (už)*, například v promluvě *ugyan már (ale prosímte)*.

Tykání ve spojení s přijmením je tak jako v českém prostředí i v Maďarsku v polooficiálním prostředí negativně expresivní. S takovým oslovením se lze setkat ve škole, na vojně nebo ve vězení a má konotaci povýšené nadřazenosti.

Stejně tak tykání s užitím titulu (*doktore, nekecej*) je příznakové, mohou je použít zertovně přátelé, jinak nese zápornou emocionalitu (pohrdání) a není-li tak již zamýšleno mluvčím, je tak vnímáno adresátem. Takto oslovovala inteligenci dělnická třída, především však nevzdělaní jedinci, stavící se do role jejího představitel. Tento způsob oslovování se po r. 1989 rychle vytratil.

V obchodě a při návštěvě řemeslníka se prodavač obrací k zákazníkovi vykáním a apelativním oslovením (*pane/paní*). Ženy bývají často osloveny *mladá paní*, mladé ženy také *slečno*. Titulem *mladá paní* může být oslovena např. v obchodě i evidentní padesátnice. Stejně zvyklosti jsou i při návštěvě řemeslníka v bytě. Za korektní se v takové situaci považuje vykání a oslovení apelativem a přijmením (*paní Dvořáková*). Vůbec se již neuvžívá oslovení ženy podle povolání manžela (*paní radová*).

V maďarštině je stále běžnější, že si zákazník s prodavačem tykají – pravidlem je to, pokud jde o mladé lidi. Oslovení je v případě vykání i tykání nahrazeno zdvořilostními výrazy (pozdravem, příp. *prosím, co si ráčíte přát/co si přejete, s čím mohu pomoci* atp.)

I v češtině se ve všech podobných situacích dnes rozmáhá vykání bez pří-
mého oslovení.

3.3. Neoficiální oslovení

Neoficiální oslovení jsou vyhrazena společnosti blízkých lidí a prostředí přátelských, sportovních nebo zájmových kolektivů. Komunikanti se chovají uvolněně, často se střídají v promluvách, a proto jsou v řeči adresní. Neformální vztahy mezi lidmi jsou velmi různorodé, jsou ovlivňovány mnoha různými okolnostmi, a proto také oslovení jsou pestrá. V českém i maďarském prostředí platí stejná obecná pravidla pro neoficiální oslovení. Lidé si neformálně tykají (někdy ale i vykají) oslovují se vlastním jménem, různými typy apelativ, nebo oslovení vynechávají.

V užších rodinných, zájmových a pracovních vztazích je typická příznakovost oslovení. Důvěrná oslovení podpořená odpovídající intonací a nonverbálními prostředky mohou vyjadřovat celou škálu postojů (*miláčku* může být láskyplné i ironické). Tykání ve spojení s křestním jménem v deminutivní podobě, užití pozitivního hypokoristika, apelativních deminutiv (*děvenko, chlapče, miláčku* apod.), ale i přezdívky zpravidla vyjadřuje pozitivní a vstřícný postoj mluvčího k adresátovi.

V Čechách je základním vyjádřením zdvořilosti vykání. Tyká se dětem, tykají si mezi sebou mladí lidé a přátelé. Zpravidla čím starší člověk, tím méně tykání. Dospělí lidé se musí na tykání předem dohodnout, jeden z účastníků interakce musí tykání nabídnout a to je zpravidla přijato, neboť je chápáno jako gesto sblížení, přízně, náklonnosti až přátelství. Bez této dohody může oslovený vnímat tykání jako projev hrubosti, arogance a někdy mluvčí také tykání s touto konotací záměrně užije.

V maďarštině je bezpříznakové naopak tykání, vykání se používá s větším důrazem pro vyjádření úcty.

4. Užití oslovení v závislosti na sociálním prostředí

V rámci rodiny se v češtině používá řada typů oslovení v různých variantách podle příbuzenského vztahu komunikantů. Zvolená forma varianty oslovení závisí na celé škále okolností (regionálních a rodinných zvyklostech, konkrétní situaci v níž interakce probíhá, vzájemných osobních vztazích atd.). Kromě různých variant oslovování rodičů (např. *mámo, mamó, mamí, maminko, mamko, mamčo* atd.), prarodičů a sourozenců se v češtině užívají opět v různých variantách tituly *teto, strejdo*, užívá se i *švagře, švagrová, tcháne*. Oslovení titulem *tchyně* se nepoužívá. Na českém venkově se říká *panímámo* (tchánovi *panátó*), obecně se však tchyně nejčastěji oslovují *maminko* nebo *babičko*.

V rodinném prostředí se prosadilo vzájemné tykání, i když v některých rodinách se ještě tradičně vyká. Častěji vyká snacha nebo zeť rodičům partnera, již zřídka vyká tchán nebo tchyně partnerům svých dětí. Na východní Moravě ještě nedávno děti vykaly *starěnce* a *staríčkoví* (moravská varianta *babičky* a *dědečka*), vykání rodičům již zřejmě zcela vymizelo. Takovéto vykání má vyjadřovat úctu k oslovované osobě. Pokud si ostatní příbuzní mezi sebou vykaají, znamená to obvykle, že se vzájemně odcizili.

V českém a maďarském prostředí není obecným zvykem, aby mladší členové rodiny říkali příslušníkům starší generace vlastním jménem, i když takovou tendenci pozorujeme. Křestním jménem se např. rozlišují *babičky* nebo *dědečkové* (*dědeček Ivan* a *dědeček Pavel*) a děti je potom takto i oslovují (*babičko Alenko – Icu mama*). Vzácně děti oslovují vlastním jménem své rodiče.

V Maďarsku oslovení v rodině prochází podobným vývojem. I zde hraje důležitou roli sledovaná oblast (jinak je tomu v Maďarsku a jinak v odlehlejších částech Sedmihradska). Obecně je maďarština v užití oslovení různého stupně příbuzenstva bohatší (u sourozenců se například rozlišuje nejen pohlaví, ale i to, zda je starší či mladší) a archaičtější (v oslovení lze užít i oslovení *kmotříčku*, *kmotříčko*, zcela však již vymizelo dnes již literární oslovení *kend* (*pane*, *brachu*). Tendence ke zjednodušení je patrně ještě silnější, než v češtině. Mizí nebo již vymizelo vykání, nyní se naopak více než v Čechách tyká. Mizí také příliš obecné oslovení *teto*, *strejdo*. Místo toho maďarské děti oslovují dospělé v rodině vlastními jmény.

V rámci zájmového nebo pracovního kolektivu je v Čechách i v Maďarsku velká škála různých typů oslovení. V úzkém pracovním kolektivu je například možné vyjádřit přátelské vztahy oslovenými jako: *főnök* (*šéfe*), *mladej*. Způsoby oslovení úzce souvisejí se slangem. Časté jsou přezdívky a delexikalizované výrazy s různými konotacemi, u české mládeže se setkáme hojně i s delexikalizovanými oslovenými typu: *vole*.

5. Závěr

Česko a Maďarsko jsou si blízké geograficky i kulturně, v několika posledních stoletích měly a dodnes mají podobný osud, ale zároveň se od sebe liší jazykovými i historickými kořeny. Zajímalo nás, jak se tyto shody a rozdíly promítají do stylu komunikace.

Obecně lze shrnout popsany materiál takto. Vedle formálních rozdílů vyplývajících z odlišnosti jazykového materiálu se rýsují některé zobecnitelné rysy. Pro oslovení v prostředí formalizovaném „shora“ mají oba jazyky řadu podobných prostředků k vyjádření potřebné úcty a distance. Vykání v oficiálním a polooficiálním prostředí je v češtině formálně nerozlišeno (používá se stejných jazykových prostředků), maďarština má pro formální prostředí speciální zájmeno *ön* používané jen v nejvyšší stylistické vrstvě jazykové komunikace, pro ostatní případy zájmeno

maga. Vykaní je v maďarštině složitější, rozlišuje se nejen na základě věkové příslušnosti, ale i pohlaví – je vyjadřován společenský rozdíl mezi mluvčím ženou a mužem a také se rozlišuje, zda je oslovena žena či muž. S tím souvisí i to, že maďarština zachovala některá zdvořilostní slova patřící k etiketě, která z češtiny již vymizela (*ráčíte, ruku líbám*).

Čeština je naopak lépe vybavena pro oslovení v polooficiálním občanském prostředí. Běžně užívaná apelativa *pane/pani/slečno/mladý pane* umožňují oslovit zdvořile a neutrálně ve veřejném sektoru, aniž by si tím mluvčí zadal. Vedle apelativ užívají Češi hojně titulů, zvláště akademických. Pro maďarštinu je v polooficiálním prostředí příznačná neslučitelnost prvků s původem venkovským s prvky příznačnými pro prostředí vyšších společenských tříd. Základním prostředkem k navázání kontaktu mezi účastníky rozhovoru není v Maďarsku přímé oslovení (souvisí to zřejmě i s prostým faktem, že vykaní probíhá ve třetí osobě). Zřetelně častěji než v češtině se v polooficiální komunikaci užívá tykání.

V neformálním prostředí převládá v obou jazycích tykání ve spojení s křestním jménem event. v hypokoristické nebo deminutivní podobě.

V maďarštině lze narozdíl od češtiny použít v přátelském oslovení příjmení stejně jako vlastní jméno.

Podle tohoto jakkoliv povšechného náčrtu se zdá, že i jazyk, který vždy koření v daleké minulosti a nemění se tak rychle, jako politické systémy 20. století, svědčí o tom, že rozvrstvení české a maďarské společnosti se v kořenech liší. Maďarština má řadu prostředků pro zdvořilou konverzaci ve formalizovaném prostředí a stejně jako čeština je bohatá i ve škále oslovení v prostředí neformálním, domácím a přátelském. Čeština, chudší na řadu výrazů formalizovaně zdvořilostních, je naopak bohatá na prostředky užívané v běžném veřejném styku.

LITERATURA

- Dršatová, J. 1999, Oslovení jako projev socializace dítěte. *Čeština doma a ve světě VII*, č. 2, 87–90.
- Dršatová, J. – Louženská, A. – Zdráhalová, M. 2001, Oslovení ve vlaku. In: *Sborník z mezinárodní konference „Konec a začátek v jazyce a v literatuře“*. *Acta Universitatis Purkynianae 71, Studia litteraria et linguistica*. Ústí nad Labem, 207–210.
- Esterházy, P. 2003, *A szabadság nehéz mámora*. Budapest: Magvető.
- Mistrík, J. 1984, *Štylistika*. Bratislava: SPN.
- Pospíšil, I. – Moser, M. 2004, *Comparative cultural studies in Central Europe*. Brno: Masarykova Univerzita.
- Slančová, D. – Sokolová, M. 1998, Jazykové prostriedky s vokativnym exponentom v súčasnej slovenčine. *Slovenská reč* 63, № 4, 210–220.
- Soukupová, L. 1998, Chcete být ozdobou. *Lidové noviny* 11, č. 244 (17.10.1998), 28.